

1. Боднар С.Н. Арабский язык. Жанр коммерческих деловых бумаг и их языковая специфика. – М., «Муаравей», 2002 г;
2. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М., «Книжный мир». 2008г.;
3. Ибрагимов И.Д. Арабский язык. Учебное пособие по теме «Экономика». –М. АСТ: Восток-Запад. 2007 г.;
4. Ковалев А.А., Шарбатов Г.Ш. Учебник арабского языка. – М., Восточная литература. 2008 г.;
5. Райсберг Б.А., Лозовский Ш.Л., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М., «Инфра-М». 2007г.;
6. Соловьев В.И. Яковенко Э.В. Краткий русско-арабский общественно-политический словарь. –М., Восточная литература. 2003 г.;
7. Abdel Vahid Al-Afuri. Al-aulamatu va Algat. Maktabat Nashirun. Al-Kahira. 2000;
8. Mohammad Fahmi Higazi. Al-Usus al-Llugaviya Li Pmi al-Mustalah. Dar Garb. Al-Kahira. 2008;
9. Mohammad Vas Ismail. Dirast fi Mawarid Iktisadiya. Muassasat Shabab. Al-Iskandariya. 2002.
10. Ali bin Mohammad Al-Guma. Mugam Mustalahat al-Iktisadiya va Islamiya. Ar-Riyad. Abakan. 2000.

Given article is educated to a problematic of loan of abbreviations speaking another language by the Arabian literary language. The urgency to the given problematic consists that abbreviations are not peculiar to the Arabian language. At the same time, aspiration of language to brevity and influence of English language have reached such level, that in economic sphere of the Arabian language requires abbreviations.

Г.Б. Алмабаева

МЕТАФОРА ЖӘНЕ М.ӘУЕЗОВТЫҢ «АБАЙ ЖОЛЫ» РОМАНЫНЫҢДАҒЫ МЕТАФОРЛАРДЫҢ ТҮРІК ТІЛІНЕ АУДАРЫЛУ ТӘСІЛДЕРІ

Әрбір ұлтты, халықты танудың кілті, мәдениет ескерткіші – өзінің ана тілі. Халықтың тарихын, мәдениетін, ұлы мұрасын тілі арқылы зерттеу – сол этнос мәдениетінің өзгешелігін, ұлттың эстетикалық таным-талғамын, шаруашылық кәсібін, мінез-құлқын т.б. тануға мүмкіндік береді. Мұның өзі әлемді тіл арқылы танудың негізін құрайды. Сондықтан да тіл – осы тілде сөйлеуші халықтардың түсінісу, пікір алысу құралы ғана емес, Вильгельм фон Гумбольд айтқандай, «тіл – халықтың рухани көзін біріктіруші қуат, ол белгілі бір дыбыстар арқылы суреттелген керемет, ол осы кейпінде және өзара байланыстағы өзіндік дыбыстар арқылы барлық сөйлеушілерге түсінікті, әрі олардың бәріне бірдей қуат көзін таратушы» /1, 4/. Қоғамдағы адамдардың түсінісу, қатынас құралы тіл болса, оның лексикалық құрамының негізгі тұтқасы – сөз. Сөз – қарым-қатынас аспектісінде әлемдік бейнені таңбалайтын ұғым-түсініктер. Тіл – қоғамдық құбылыс ретінде адам әрекетінің барлық жағын қамтитын тарихи категория. Адам әрекеті кең көлемді және әр тарапты болғандықтан, тіл қарым-қатынастың,

пікір алысудың және қоғам мүшелерінің бір-бірімен түсінісуінің, ойымыздың практикалық көрінісінің құралы ретінде де, өзінің құрылымы жағынан да, түрлі жақтарының өзгеру сипаты жағынан да аса күрделі құбылыс болып табылады. Тілдің дамуы қоғамның дамуына байланысты болғандықтан, қоғам дамуындағы әркелкілік тілге де ортақ. Сөз – қоғам мен табиғат құбылыстарының, адамның рухани өмірінің айнасы /2, 158/. Сөздердің мәнін ашу, қолданылу сырын сараптау, ашу, мағыналарына түсініктеме беру. Қазақ лингвистикасының елеулі мәселелерінің бірі тілдің ғасырлар бойы табиғи даму процесінде оның ішкі даму заңдылықтары арқылы қалыптасқан жүйелілігіне сүйену, сөйтіп жалпы халықтық сипат алған, өмірге аса қажет, неғұрлым айқын сөз үлгілерін сұрыптап алу болып табылады. Оларға мәселен, айтылуы, қолданылуы әбден тұрақты қалыпқа түскен сөздер, фразеологизмдер, жалғаулар мен сөзжасам жүйесі, сөздердің тіркесі, сөйлем құрау жүйесі, үндестік заңы, ықпал сияқты тұрақтанған жүздеген тіл құбылыстарын жатқызуға болады /3, 25/. Осындай құбылыстың бірі - әлі де жалпы тіл

білімінде өз шешімін таппай талас тудырып келе жатқан метафора құбылысы.

Соңғы кезде көркем номинацияны (метафора, метафоралы салыстыру) тек қана көркемдік тәсіл мен номинация құралы ретінде ғана емес сонымен бірге ойлаудың ерекше тәсілі ретінде, яғни адам дүниені өзінің заттық және теориялық әрекет ретінде қарастыру қолға алынып келеді. Сондықтан метафора қазіргі кезде антропорталықты ғылыми парадигманың ішіне енуде. Өйткені метафоралы ойлау – нысаналар арасындағы логиканы қатар орнататын шығармашылық потенция.

Метафораны жасау немесе жасай алмау бұл ойлаушы, сөйлеуші адамды сипаттайтын критерийлердің бірі ретінде танылады. Зерттеушілер сөзімен айтқанда, метафора әлемнің жеке тілдік көрінісін бейнелейді, себебі индивидуальдылық жеке адамның белгілі тілдік құралдарды таңдауына байланысты. Яғни әр адамға, сөз суретшісіне, арнайы тек соған ғана тән қасиет бар.

Қазіргі кезде ғылыми парадигманың ауысуына байланысты, яғни өзінің дүниетанымы мен санасы бар адам орталығындағы тілдің «жансыз» жүйесіне қарсы тұрған, метафораға деген көзқарас қауырт өзгеріп, қызығушылық арта түсті.

Сөз мағынасының өзгеруі, әсіресе, ауыспалы мағынаға ие болуы қазақ тілінде ерекше орын алады. Көп мағыналық құбылысының даму жолдары соның айқын көрінісі. Полисемия, әдетте, сөздің ауыс мағынасында қолданылуынан келіп шығады. Ал сөздің ауыс мағынасында қолданылуы тіл білімінде қандай себептер, қандай әдіс-тәсілдер арқылы пайда болды дегенде лингвистикалық әдебиеттерде осындай әдіс-тәсілдердің басты бастылары деп метафора, метонимия, синекдоха және қызмет бірлігі тәсілдерін атайды. Жоғарыда айтып өткендей сөздер өзінің табиғатынан-ақ көп мағынлылыққа бейім келеді. «Сөз мағынасы өзгереді, дамиды: мағына аясы бірде кеңейе түсіп, бірде тарылады; түрлі бейнелі мағыналар үстемелеп, бірде сөз қолданыс тәсілі молайып, бірде соны мағына туады, заман ағымына қарай, кей ретте, сөз де, сөз мағынасы да мүлдем жаңарады; сөйтіп

сөздердің семантикасы үздіксіз екшеліп отырады» /4, 2/. Проф. І.Кеңесбаев, Ф.Мусабаев: «Сөз мағыналарының көпшілігі семасиологияның белгілі заңдары бойынша жасалады. Оның бастылары: ұқсату заңы (метафоризация); функциялық семантика заңы; бөлшектің бүтінге ауысу заңы; мағынаның кеңеюі мен тарауы», - дейді /5, 45/. Бұндағы ұқсату заңы дегенді – метафора тәсілі, функционалдық семантика заңын – қызмет бірлігі тәсілі, ал бөлшектің бүтінге ауысу заңын – синекдоха тәсілі деп түсіну керек. Бұл жерде тіл білімінде синекдоха метонимияның бір түрі дейтін де пікірдің барлығын ескеру керек. Шындық болмыстағы белгілі бір сөзбен аталған зат немесе құбылыстың белгілерінің кейбіреулері көбінесе басқа бір заттың немесе құбылыстың не түр, не тұлға, я болмаса қимыл ерекшеліктерімен, тіпті кейде олардың ішкі мазмұнымен де ортақ болады. **Метафора** дегеніміз осы белгілердің ортақтығына, ұқсастығына қарай бір заттың немесе құбылыстың екінші бір зат не құбылыстың атауымен аталуының негізінде сөз мағынасының ауысуы. Қазақ тілінде көп мағыналықты туғызуда метафора басты рөл атқарады. Егер сөздің номинативті – тура мағынасы оның қоғамдағы құбылысқа сай жалғыз тура атауы болып жұмсалса, сөздің метафоралық мағынасы мүлдем басқа сипатта болады. Метафора екі белгімен сипатталады. Біріншіден, ол семантикалық қосжоспарлықпен сипатталады. «В метафорном значении, который всегда является переносным, совмещаются, взаимодействуют «предшествующее» и «последующее» значения слова, они объединяются на основе какого-либо общего признака обоих сравниваемых предметов, наиболее существующего с точки зрения субъекта речи». Екіншіден, метафора зат немесе құбылысқа баға беруші бейнелікпен де сипатталады. «Взаимодействие основного (прямого) конкретно-предметного и производного значений видоизменяет и осложняет номинативную функцию слова: оно уже служит не только средством наименования того или иного предмета, но также (и в этом специфика метафоры)

средством выражения субъективной оценки предметов и явлений действительности со стороны говорящего» /6, 35/.

Сөйтіп, ішкі немесе сыртқы ұқсастыққа байланысты атаудың ауысып, келтірінді мағынада қолданылған сөзді метафора дейді. Метафора негізінен екі топқа бөлінеді поэтикалық және лингвистикалық. Поэтикалық метафораларды ақын-жазушы, публицистер жасайды. Ол әр жазушының өзіндік шеберлігіне байланысты. Оны кейде метафора арқылы жасалған оккозионализм деп те атайды. Метафора тәсілімен ауыстырып айтудың бәрі бірдей сөзде нақтылы мағына туғыза бермейді. Олардың көпшілігі жеке қолдану дәрежесінде қалуы мүмкін, ал бұдан сөздің семантикалық құрамы өзгеріске ұшырамайды. Енді біреулері алғашқы кезде метафоралық қолданыс дәрежесінде көрініп, соңынан метафоралық мағына ретінде қалыптасқан бірқатар полисемиялы сөздердің көпшілігі бүгінде образдық мәні өшіп, нақты заттың немесе құбылыстың тура атауы болып келетін көруге болады. Сөздің метафоралық мағынасы шешендік сарындары өсиет өлендерден, мақал – мәтелдерден, айтыс-жырлардан, қиссалардан, жумбақ пен жаңылтпаштардың, ауыз әдебиетінің өзге де үлгілерінен кездеседі. Бірақ осының ішінде өте-мөте жиі және әртарап түрде келіп отыратыны көркем әдебиет стилі. Мысалы, *Сөз бақпаған момын ағайынның бәрі де Қодарды қараламады* (М.Әуезов). *Өмір бойы кімге кездесе де ылғи тарқап кеткен базардың соңына ілінумен өткені ме? Өткен соң базар, қайтқан соң ажар... Сен едің базарым* (Абай). Осы үзіндідегі *қараламады* деген етістік метафоралық тәсілмен өзінің тікелей мағынасынан шығып, стильдік жаңа ұғымда жасалған. Метафораның ең басты стильдік ерекшелігі – бейнелілігі, ойды бейнелі жеткізетіндігі. (Ол сондықтан да көркем әдебиет стилінде жиі қолданылады).

Ал ғылыми, кеңсе, ресми-іс қағаздар стилінде метафора дәл мұндай дәрежеде кездеспейді /7, 63/.

Р. Садықбеков өзінің зерттеу еңбегінде «Сөздің көп мағыналығы (полисемия) мәселесіне тоқтағанда басты міндет мета-

фора тәсілімен ауысқан әрбір сөздің жеке автор қаламынан туған қолданыс дәрежесінде тұр ма, жоқ әлде жалпы халық таныған лексикалық мағына ретінде көрініп тұр ма, міне осыны анықтау қажет. Осы тұрғыдан біз сөздердің метафора тәсілімен ауыс мәнде жұмсалуын метафоралық мағына және метафоралық қолданыс дегеніміз не, оның пайда болу себептеріне жеке-жеке тоқталған /8/.

Түркі тілдерінде көптеген сөздер полисемияға лингвистикалық метафора жолымен келген. Оған төмендегі мысалдар дәлел болады: құлақ – қазан, кәстрөл, мылтық, малақайдың, сондай-ақ домбыраның шекті тартып тұратын құлағы. Бұл сөздің негізгі мағынасы – есіту мүшесі, ал қалғандары сыртқы тұлға не орналасуы жағынан ұқсастыққа негізделіп пайда болған. Ауыр сөзінің негізгі мағынасы салмақпен байланысты болса, белгілі бір салмақтың миға немесе денеге күш түсіруге байланысынан – қиындық мағынасы келіп шыққан: ауыр жүк, ауыр ой, ауыр іс, ауыр жағдай, ауыр сөз, ауыр күн.

Метафора (*гр. metaphora – ауысу*) – сыртқы не ішкі белгілеріндегі (тұлғасындағы, атқаратын қызметіндегі т.б.) ұқсастығына қарап бір зат атауының басқа бір затқа атау болуына байланысты сөз мағынасының ауысуы. Мағына ауысуының бұл тәсілінің негізінде ұқсату заңдылығы жатыр. Метафора қолдану сипатына қарай негізінде екі түрге бөлінеді: а) *тілдік (сөздік)* метафора, ә) *поэтикалық (сөйлеу кезінде туындайтын контекстік)* метафора /9, 88/. Тілдік (сөздік) метафора сөзге жаңа мағына қосып, оның семантикалық шеңберін кеңейтіп, әрдайым үздіксіз дамытып отырады. Тілдік метафораны жалпы халықтық сипатына қарап *дәстүрлі метафора* деп де атайды. Дәстүрлі метафоралық тәсіл бойынша қазақ тіліндегі көп мағыналы сөздер ұқсату заңына сүйеніп, шыққан.

Аударматану – аударма ғылымының қалыптасуы мен өркендеуін, зерттелуін қарастыра отырып, әр қилы қызмет атқарады: әдеби амалдардың қолданысы, аударма трансформациялары, әдеби

аударманың негізгі тұжырымдары, өзіне тән ерекшеліктері, аудару тәсілдері мен тәжірибелері, аударма мәтінінің түпнұсқамен сәйкестігін пайымдап, барлап-байқаудан туған қағидаларды ғылыми негізге сүйеніп қорыту да аударматанудың негізгі міндетіне жатады.

Әдеби аударматану – мәтіндерді талдаудың әдеби стилистикалық әдіс-амалдары, түпнұсқа мен аударма мәтін арасындағы коммуникативтік, функционалдық қарым-қатынастарын айқындау, сәйкестік мәселелерін саралайды. Көркем мәтіндегі подтекст, контекст, метотекст, интертекст ұғымдарының қолданылу аясына да назар аудартады.

Қазақ әдебиетіндегі елеулі туындыларының өзге тілге түпнұсқадағыдай болып шықпаса, әрине оқырманның авторға деген көзқарасы өзгереді.

М. Әуезовтың «Абай жолы» роман-эпопеясының түрік тіліне аудармасын қарастыра отырып метафоралардың аударылу барысында аударманың мынандай тәсілдері қолданылғаны байқалды.

Дәл аударма – жазушының тіл, стиль, сөйлем ерекшеліктерін дәл беру. Сөйлеміне сөйлем орай етіп аудару. Дәл аударма түпнұсқасының идеялық мазмұны мен стилі жайында дұрыс түсінік береді.

Мысалы:

“Мен бәрінің бөлтірігімін деп” келеді-ау.

“Ben kurt yavrusuyum” diyor yahu!

Қонақ үйі шешелер үйіндей емес, сыртынан да салқын, үнсіз.

Misafir evi, annelerinin evi gibi değildi, dışarıdan da donuk ve sessizdi.

Қырықтың ішіне жаңа кіріп, семіз тартып қалған сар-қызыл бәйбіше жаңағы дауыстарды түгел естіді.

Kırkına yeni basmış, biraz şişlanlamış, ama yuzu hala canlı görünen hanım deminki seslerin hepsini duydu.

Балама аударма - сөз баламаларының әрбір контекстің ыңғайына қарай орынды қолданылуында. Аудармашы белгілі бір сөзді қазақшалағанда онымен ұғымдас, мәндес келетін бар сөздерді саралай отырып, солардың ішінен нақ осы

қалыпқа, осы көрініске жазушының бейнелеп отырған өмір көрінісін құрастырарлықтай сөздерді дәл тауып қоя білу керек.

Мысалы:

Енді кеп: “бұл жерде ұры бар, сұмдық жер, бәле жатқан жер” дегенсөздің қандайы болса да көңілге дарымайды.

Şimdi birinin “Burada eşkiya var. Burası tehlikenin ve belanın kol gezdiği bir yer” demesi ona hiç inandırıcısı gelmiordu.

– Одан да, не күтсеңдер де осы жаман қарадан күтсеңдерші! – деді.

– Onun yerine, ne beklersiniz şu haylazdan bekleyin! dedi.

Адекватты (барабар) аударма – түпнұсқаның мазмұны мен пішіні бірлігінің басқа тілдің құралдыры ырқылы қайта құрылуы, яғни аудармада тілдің жанрлық-стилистикалық, құрылымдық-семантикалық, т.б. тілдік нормалары мен заңдылықтарының сақталынуы.

Мысалы: – Балам-ай, әжеңде қуыс кеуде болмаса, не сымбат қалды? - деп, өзінің дағдылы мұң-шыңына беттеп еді.

– Ah yavrum! Büyükanende bir kuru kemikten başka ne güzellik kaldı ki! deyip kendisinin alışageldiği üzüntülü tavrını takındı.

Am tūmsygy bir bimey, meңreу қабырғаға тірелген сияқты.

Vıcak kemiğe dayanmıştı artık.

Сөзбе-сөз аударма – аударма тілі сөздерінің бастапқы тіл сөздерімен автоматты түрде алмастырылуы.

Мысалы:

Өзге балаларының ажарынан бөлек, қызулы саналы оты бар сияқты. (18)

Ulcan’ın diğer çocuklarının ışığından farklı, ateşli, duigulu bir kor vardı. (16)

Сипаттама аударма (экспликация) – белгіленген ұғымды басқа тілдің құралдарымен сипаттаудан (оның мағынасын экспликациялаудан) тұратын аударма тәсілі. Бұл тәсіл аударма тілінде атаудың болмаған жағдайында пайдалынады.

Мысалы:

Құнанбай бұға шейін ашумен, зілмен кеп, енді осы тұста күйзелгендік күй көрсетіп, осымен жиынның қабырғасын қайыстырғысы келген.

Kunanbay sıklıdığını söyleyip buraya kadar öfkeyle sürdürdüğü toplantıyı *artık bitirmek istediğini dile getirdi*.

Бөжей қалың Жігімектің адамы. Бұрын орталарынан Кеңгірбайдай теріс азу, мықты биі шыққан ел.

Böcey, *kalabalık Cigitek* Boyun'nun temsilcisiydi, önceleri aralarından Kengirbay gibi, bildiğini yaran güçlü bir bey yetiştiren toplumdu.

Метафора нақты болмыстың сан алуан салаларына жататын объектілерге атау береді. Метафора арқылы тек жаңа мағына ғана жасалмайды, ол атап тұрған объектісі туралы қосымша көптеген жаңа тусініктер береді /10, 9/.

Жалпы тілдік метафораның құрылымы, жасалу механизмі өте күрделі. Тілде метафораның жасалуының арнайы ереже, тәртібі жоқ. Метафораның туындауы ойлау процесінің ұқсату, байланыстыру заңдылықтарына тікелей байланысты. Метафораның жасалуын тек тілдік заңдылықтармен түсіндіру мүмкін емес. Адамның ойлау, таным дүниесі қоршаған ортадан ұқсастық, қарама-қарсылық ассоциацияларын табуға бейім. Метафора зат, құбылыс, оның белгілерінің ассоциациялануы арқылы жасалады. «Ассоциация» латын сөзі, «байланыс» деген мағынаны білдіреді. «Бір нәрсені еске сақтау – оны байланыстыру» деген сөз. «Ес процесінің негізі болып табылатын байланыстарды психологияда ассоциация деп атайды» /11, 128/.

Сөз мағынасының метафоралануында ассоциациялар үлкен орын алады. Мида еріксіз пайда болатын елестеулер осы ассоциация заңдары арқылы пайда болып отырады. Ассоциация заңдарын ғылымға бірінші рет енгізген ежелгі грек ойшылы – Аристотель. Ассоциациялардың Аристотель заманынан белгілі үш түрі бар. Олар: іргелестік, ұқсастық және қарама-қарсылық ассоциациялары. Ассоциациялардың табиғатын былайша түсінуге болады:

1) Іргелестік ассоциациясы бойынша бір зат жөніндегі елес сезімен бірге оған қатысы бар екінші затты қоса туғызады.

2) Ұқсастық ассоциациясынан нәрсенің көрініс бейнелері өздеріне ұқсас образ-

дарды ілестіріп, еске түсіреді, яғни бір зат жөніндегі елес сол затқа қандай болса да ұқсастығы бар екінші затты елестетеді.

3) Қарама-қарсылық ассоциациясы заңы қарама-қарсы құбылыстар арқылы біреуін қарама - қарсы екінші бір құбылысты еске береді.

Метафоралану процесіне көбіне ұқсастық ассоциация заңы және қарама-қарсы ассоциация заңы негіз болады.

Сонымен, метафора тереңдігі басқа жанама атаудың метафоралық сипатымен байланысты болады. Метафораға екі жақтылық тән. *Күдік құрты, дала ұлы, тағдыр жазуы, гасыр перзенті* сияқты метафоралық қолданыстардан оның осы қасиетін анық аңғаруға болады.

Метафоралар заттардың біз байқамаған қасиеттерін байқауға көмектеседі. Олар адам таңқаларлық аналогия мен ұқсастықтарды көрсетеді. Метафора арқылы адам ойлау дүниесінде күтпеген батыл ассоциациялар жасалады. Суреткердің жіті көзі барлық нәрселерден ортақ ұқсастықтар табады. Кенеттен, күтпеген жерден мұндай салыстырулар жасау – метафораға ерекше көркемділік береді.

Метафораның танымдағы рөліне байланысты әртүрлі болжамдар мен ойлар субъективизм, мифтік-поэтикалық ойлау мен әлемнің ұлттық көріністеріне назар аударған барлық философиялық концепцияларда кездеседі.

Қорыта келгенде, метафораның зерттеу тарихынан дүние жүзі ғалымдарының метафора туралы ой-пікірлері қарама-қайшылықты, қызғылықты, алуан түрлі екендігін көруге болады. Бұл ойлар мен көзқарастар метафора мәселелерінің дүние жүзі тілдерінде қарастырылып, жан-жақты зерттеле бастауына зор ықпалын тигізді.

Әлемдік ғылымда метафораның зерттелуінің бірнеше ғасырлық тарихының қалыптасуы күні бүгінге дейін аталған тақырыпта алуан түрлі көзқарастағы еңбектердің дүниеге келуі, бұл құбылыстың көп қырлылығын дәлелдей түседі. Бірақ осы бағытта дүниеге келген зерттеулер метафораны терең түсіндіріп, толық ашып, көрсетіп отырған жоқ тек оның кейбір қырлары мен мәселелерін

камтып келеді. Метафораны тануға, танытуға қаншама көп зерттеу еңбектері арналғанымен, метафора құбылысы соншалықты тереңге тамыр тартып, зерттеу мәселелерінің беті ашыла түседі. Бұл бізге метафораға, оның феноменіне жалаң, бір жақты қарауға болмайтындығын айқын көрсетеді /10, 27/.

1. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – 400с.
2. Аханов Т. Тіл біліміне кіріспе. – А.: Мектеп, 1965. – 158 б.
3. Қалиев Ғ., Болғанбаев Б. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы. – А.: Дәуір, 2003. – 245 б.
4. Қазақ тілі түсіндірме сөздігі. т. I. – А., 1959.
5. Мұсабаев Ғ., Кеңесбаев І. Қазіргі қазақ тілі. – А., 1962. – 315 б.

6. Черкасова Е.Т. Опыт лингвистической интерпретации тропов (метафор)// Вопросы языкознания. 1963, №2. – С.35.

7. Балақаев М., Томанов М., Жанпейісов Е., Манаспаев Б. Қазақ тілінің стилистикасы. – А., 1974. – 63 б.

8. Садықбеков Р. Қазақ тіліндегі сөздердің көп мағыналылығы. – А.: 1973.

9. Барлыбаев Р. Қазақ тіліндегі сөз мағынасының кеңеюі мен таралуы: Фил. ғ. к. дис. – А., 1963. – 124 б.

10. Сыбанбаева А.С. Қазақ тіліндегі концептуалды метафораның қызметі. Фил. ғыл. канд.... дис.: А., 1999. – 130 б.

11. Жарықбаев Қ. Психология. – А.: Қазақстан, 1996. – Б. 128.

Қосымша әдебиеттер

1. М.Әуезов Абай жолы. Бірінші том. – А., 1961. – Б. 804.

2. М. Awezov Abay yolu. – Ankara, 1997

А.К. Анипина

«ШИЦЗИН»: ШЫҒУ ТАРИХЫ

Ұлы және өшпес қытай шеберлерінің көркемдік туындыларындағы шындықты бейнелеуі, патриотизм идеяларын қолдауы және халыққа қызмет етуі қытайдың ұлттық байлығы болып табылады. Қытай – ең көне мемлекет. Табылған археологиялық материалдар – бал сүйектеріндегі, тасбақа қабықшаларындағы, қола аспаптардағы, керамикалық заттардағы жазбалық материалдар – 5 мың жыл бұрын Хуанхэ бассейні аумағында неолит мәдениеті болғанын дәлелдейді. Шан хандығында – қола дәуір болды.

Қытай халқы басқа ұлттардан ерте материалдық мәдениет пен мемлекеттік құрылыс иеленді. Ерте заманда Қытайда ауыл шаруашылығы және әртүрлі қолөнер дамыды. Европадан да ерте заманда қағаз жасау, баспа, оқ, компас ойлап табылды. Ерте Қытайда үлкен төл мәдениет қалыптасты. Мао Цзедун айтуынша: «Ұзақ жылғы феодалдық қоғам кезеңінен кейін – керемет мәдениет құрылды» /1, 53-55/.

Қытай жерінен ұлы ойшылдар, ғалымдар, өнертапқыштар, мемлекеттік қызметкерлер, қолбасшылар, әдебиет және өнер қайраткерлері шықты, олар әлемдік

ғылым мен мәдениетке өз үлестерін қосты. Көп ғасырлық тарихта архитектуралық ескерткіш, кескіндеме, скульптура, қолөнер және қолданбалы өнер туды. Көне дәуірде Қытай жазбасы пайда болды, сол арқылы қазірге дейін тамаша көркем әдебиеттер, поэзия мен өнер шығармалары туды. Қытай мәдениеті Азия халықтарына әсер етті. Жапония, Корея, Үндіқытайға да өз әсерін тигізді.

Қытай көркем әдебиетінің қайна көзі – терең көне Қытайда жатыр. Қытай поэзиясының және прозасының ескерткіштері мыңдаған онмыңдық том құрайды. Көне Қытай ескерткішінің бізге дейін сақталғаны – «Шицзин» болып табылады, 300-ден аса өлеңдер мен тапқатар еңген, б.э.д. XI-VII ғ. жатады. Бұлар – халық өлеңдері, 4 буыннан тұрады. Онда экономикалық, саяси, қоғамдық жылдардағы өмір бейнеленген. Құл иеленушілер мен чиновниктік аристократтардың қарапайым халықты қалай қинағаны айтылады /2, 158-161/.

Қытай халқында ерте заманнан поэзияға деген бейімділік пайда болған, поэтикалық шығарманы терең түсіну пайда болған еді. Қытайда поэзиясы әдеби